

Amerikabrev

Vi starter framstillingen med å sitere følgende fullmakt:

Undertegnede Andor G. Lystad, der nu agter at forlade Landet, bemyndiger herved Gaardbruger af Ullensaker Hr. Albert Andersen paa Olstad til i enhver Henseende at ivaretage mit Fravær, saavel at modtage og kvittere for mit tilgodehavende, som paa mine Vegne at undertegne mit Navn paa Kautionsforpligtelser, Endocementer og hva andet jeg ved mit Navns Underskrift har forbundet mig til, ligesaavel som bemeldte Hr. Albert Andersen har min uinskrænkede fuldmagt til paa mine Vegne at undertegne og handle angaaende Arv, Skifte og forresten alt hvad der vedrører mine pekuniære Sager.

P.T. Kristiania 18de, Marts 1887

Til vitterlighed:

Wilh. Kolderup

K. Krogvold

A. Lystad

Andor Gulbrandsen Lystad skulle altså utvandre til Amerika i 1887, og ville før avreisen utnevne noen til å ta seg av sine økonomiske forhold i gamlelandet. Antakelig hadde han tenkt at han skulle komme tilbake til Norge. Fullmakten er pent skrevet og synes å være ført i pennen av det ene vitnet, Wilhelm Kolderup, som var sønn av tidligere lensmann, først i Gjerdrum og seinere Ullensaker, Nicolai Kolderup.

Hvem var Andor Lystad og Albert Andersen?

Andor Lystad var født på Olstad i Ullensaker i 1850. Han var eldste sønn fra Gulbrand Larsen Lystads (f.1785) 2. ekteskap, og mora var Ellen Sørine Nilsdatter (f.1829) fra Skedsmo (obs. aldersforskjellen!). Gulbrand hadde en sønn også fra 1. ekteskap, Johan Gulbrandsen (f.1813). Johans eneste barn, datteren Anne (f.1849), ble ca.1870 gift med Albert Andersen, som var fra Nes. Dermed blir det altså sånn at Albert Andersen var gift med Andor Lystads niese. (Jfr. bygdebok for Ullensaker, bind 2.)

Jeg veit i utgangspunktet ikke så mye om Andor Lystad, men det står litt om han i bind 1 av Gjerdrums bygdebøker. Faren Gulbrand kjøpte i 1856 gården og møllebruket Svensrud i Gjerdrum. På Svensrud fikk Andor to søstre. Den eldste utvandret også til Amerika, mens det ble den yngste, Ragna f.1863, som i framtida kom til å overta Svensrud sammen med sin mann Nicolai Holum. Det står også i bygdeboka: «*Andor stiftet den første hornmusikkforening i Gjerdrum.*»

Brev fra Amerika.

Nå passer det å gå videre med historien. Igjen er det snakk om papirer gjenfunnet på loftet her på Østigarn Åmot. Det var nemlig her jeg fant både den gjengitte fullmakten, «et amerikabrev» fra Andor, og en del andre papirer. Jeg har renskrevet Andors brev fra Amerika, for både rettskriving og grammatikk er så som så. Derfor har jeg tillatt meg å rette litt på rettskrivingen i teksten og å modernisere språket litt. Brevet har vært sendt til min tippoldefar Adolf Laache (1844-1906). Her følger teksten:

La Crosse, Wisconsin, 29.09.1900

Kjære venn!

Jeg tillater meg herved å anmode deg om du vil gjøre meg den store tjeneste og reise over til Albert Andersen på Olstad og gjøre opp mitt regnskap. Fullmakt til overenskomst medfølger her innlagt. Førenn du går over til Andersen, så tal ved min søster Ragna eller han om å få kvitteringen på hva Andersen har mottatt av dem i min Favor. Likeledes finner du av dem hvor mange penger de fikk av Andersen den gang Ragna kjøpte den skinntrøyen og sendte meg.

Jeg for min del har det riktig godt til dato, og jeg har da småpiker, som er store og trivelige just som du vet jeg var i min oppvekst. Jeg kjøpte for snaut et år siden piano til dem, og den eldste, nemlig spiller godt etter den tid hun har spilt, og dersom din datter Thea så det pianoet, så skulle hun få se et riktig tidsmessig piano, 7½ oktav, og det kan spilles og tillike gitar, men prisen var 375 daler.

Du kan tro her er svært til politikk nå da vi skal velge ny president i høst. Du synes vel at du kan meget politikk, men her er det verre. Venstre i Norge synes vel det er gromt siden de fikk alminnelig stemmerett, men det synes ikke jeg. Den konstitusjonen som du har i Norge, etter den gamle stil, er etter min mening langt bedre enn noen annen i hele verden, både i frihet og sikkerhet. Jeg kan si så meget nå da jeg har sett både republikk og monarkisk styre. Og det vil du finne ut etterhånden, at den minste røre og beste var det gamle.

Hvordan er allting i Gjerdrum nå? Jeg skrev til moder og søster, men de svarer så lite på det jeg skriver etter. Den eneste nyhet jeg har lest er at du er blitt lensmann etter Iversen. Hvordan står det til med din bror Edvard? Jeg vil for min part håpe det står godt til.

Jeg arbeider hver dag, men fortjenesten varierer rundt 2 daler pr. dag. Mitt arbeid er å sortere planker fra 1¼ til 4 tommer tykke, og fra 4 til 36 (?) tommer brede. I en del planker finnes ikke en kvist, men så er prisen også høy. Den er fra 24 til 70 daler for 100 fot i kvadrat.

Jeg har i sommer hatt meget å bestille med musikk ved siden av det andre arbeidet. Jeg har ikke hatt fri hverken sent eller tidlig. Jeg har ikke hatt mer enn to søndager fri siden først i mai måned.

Jeg ba Andersen sette inn mine penger i Ullensakers Bank så snart han fikk dem utbetalt av min søster, og la dem stå der for de renter banken betalte.

Du får være snill å hilse til Ole Kogstad og kone, samt Jakob Kogstad på Trolsnes med familie og forresten til kjente på Krogvold, og si at alt står godt til.

I håp om at du utfører dette mitt forlangende tegner jeg meg med min hjerteligste hilsener til deg med øvrige familie.

*fra deres venn
A. Lystad*

Min adresse er A. Lystad, 1423 South 4 str., Laz Crosse, Wisconsin

I samme brev lå det et par ark med ekstra tekst som er datert på samme tid som teksten over. Her følger dette:

Det jeg har mottatt av Albert Andersen er følgende:

Mars måned 1888 er noen småting kjøpt av Jens Larsen Romsaas og sendt til meg med Kristine som kom over. Likeledes i år 1889 en tenorbasun.

20 kroner betalt til forskudd for noteskriving av H. Schjelle, og Jens Hansen Heni en skinntøye som min søster kjøpte, samt 2 vise..... som er kjøpt og sendt til meg, og mine utgifter til dampmaskinen og i 1892 180kr. som er betalt meg av Johannes Strøm.

Siden 1892 har jeg mottatt av Andersen en Curtois kornett etter oppgave 134 kr. og 25 øre, samt 6 kroner som er betalt til H. Schjelle for noter.

Foruten det Albert Andersen har mottatt av Nicolai Holum eller min søster Ragna 5 a 6 kr. av Hans Johansen Nordhagen i 1887 og i samme skrivelse at det er kommet inn til Andersen 160 kr. fra Gjerdrum Treskekompani.

Likeledes betales til Albert Andersen for det bryderi han har hatt for meg og likeledes lensmann Laache for oppgjøret.

A. Lystad

Da jeg har gitt opp å reise tilbake til Norge, så gir jeg denne fullmakt til lensmann Adolf Laache på Åmot til å gjøre opp mitt regnskap hos Albert Andersen på Olstad.

Laz Crosse, Wisconsin den 27. september 1900

A. Lystad

Balansen av oppgjøret bes sendt i veksel fra en bank i Kristiania betalbar på Battevien Bank, La Crosse Wisconsin.

A. Lystad

Andors liv.

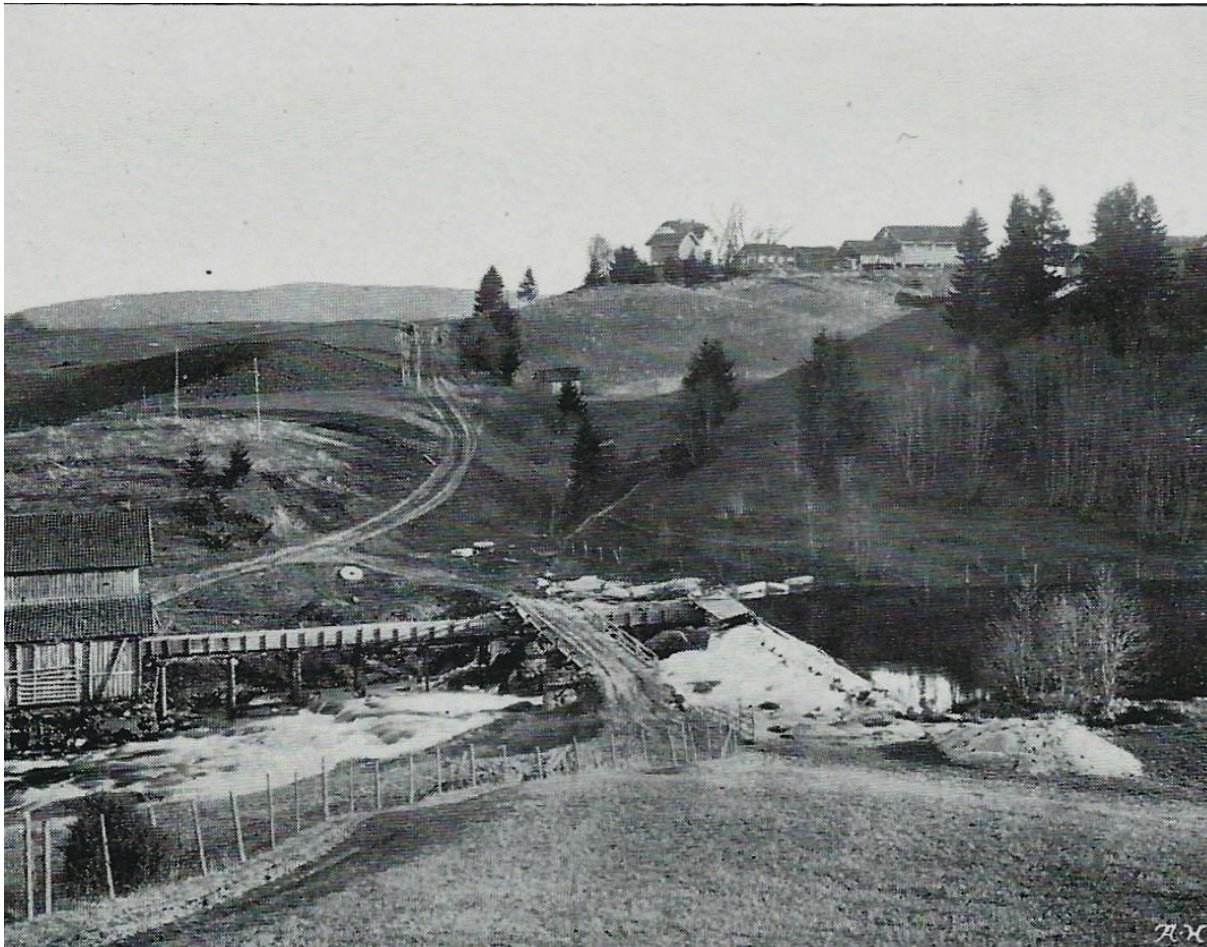
Da veit vi plutselig litt mer om Andor Lystad. I 1900 har han bodd i Amerika i 13 år. Familie har han trolig stiftet i Amerika, for jeg har ikke klart å finne noe om giftermål i kjerkebøkene i Gjerdrum eller Ullensaker. Han beretter om at han har fått døtre, og at han har glede av å lære dem å spille piano.

Andor forteller dessuten at han jobber som sagbruksarbeider, og at han tjener om lag 2 dollar dagen. Blant dokumentene ligger et par papirer som viser at Andors norske kroner ble vekslet mot dollar i 1890-åra til en kurs på rundt 3 kroner og 50 øre. I Norge tjente en arbeider på landet rundt år 1900 under 2 kroner dagen. Ikke rart det var forlokkende å emigrere!

Andors store hobby var å reise rundt og spille; mest sannsynlig dansemusikk på ulike tilstelninger. Det var i så fall en videreføring av interessen han hadde med seg fra Norge. I Ivar Sæters bok om Gjerdrum fra 1914 fins ytterligere opplysninger om Andor: «Gjerdrums første hornmusikk blev stiftet omkring 1870 af en Amundsen, der ved den tid var gaardsbestyrer af Gjerdrums prestegaard. Af

deltagerne i denne forening var den for hornmusikkens utvikling i bygden saa virksomme Andor Lystad Svensrud (født 1850, død i Amerika 1910). Han stiftet omkring 1875 den første hornmusikkforening. Som elever eller deltagere i denne forening nævnes forhenv. ordfører Jakob Kogstad (født 1861).»

Det er veldig sannsynlig at Andor egentlig hadde til hensikt å komme tilbake til Norge for å overta Svensrud. Hvorfor skulle han ellers ha bruk for en bankkonto i Norge? Og hvorfor skulle han f.eks. i 1890, 3 år etter at han dro til Amerika, bruke 580 kroner på å kjøpe 4 aksjer i Gjerdrums øvre Damptræskeselskap? (Svensrud gård var sikkert blant de som benyttet seg av treskelagets tjenester.) Men Andor døde altså i Amerika i 1910.

Svensrud år 1914 fotografert fra nord mot sør. Mølla i Gjermåa i forgrunnen. Foto Narve Skarpsnoen.

Men blant de pengetransaksjonene Adolf Laache fikk i oppdrag å sjekke hvordan Albert Andersen hadde håndtert, er det likevel mest artig å se det som gjelder musikk. Ut fra det Andor skriver må han jo ha fått tilsendt både noter og instrumenter fra Norge. Her er noen av transaksjonene:

- 5.april 1889 betalte Albert en tenorbasun for Andor med kr.64,50 i Carl Warmuths musikkhandel i Kristiania.
- 25.mai 1889 betalte han for noteskriving utført av Gulbrand H. Heni med kr.17,20.
- 6.sept.1889 betalte han kr.17 til Hans Schjelle for 2 notehefter med dansemusikk.
- 13.feb.1896 kjøpte Albert for Andor en fransk kornett av typen Curtois for kr.132,84. Igjen var selgeren Carl Warmuths musikk.

Carl Warmuths musikkhandel var ifølge Store norske leksikon den ledende musikkforretningen i Norge på 1880-90-tallet. Det ble solgt noter og instrumenter. Dessuten drev Warmuth konsertbyrå,

utga musikketidsskrift og var forlegger for mange norske komponister. Kvitteringene viser at forretningen først holdt til i Tostrupgården i Karl Johans gate i Kristiania, og seinere i Kirkegaten 17.

Hans Schjelle (1827-1906) bodde i Ullensaker og var en ettertraktet musiker på Romerike. Sammen med brødrene Nils og Christoffer Ursin reiste han i yngre år mye rundt på fester og ball og spilte dansemusikk. Han var også komponist, og det er bevart en god del musikk etter Schjelle. Denne musikken er altså blitt eksportert til kameraten Andor Lystad og framført på ulike tilstelninger i Wisconsin i sjølveste «Uniten»!

Gulbrand Hansen Heni (1875-?), bonde på Søgarn Heni, var en av flere gjerdrumsokninger som var aktive i musikklivet i Gjerdrum på begge sider av år 1900. Særlig i nabolaget ved Heni-kjerka var det flere ivrige musikanter, som Simon og Kristoffer Korsmo og Ole Thori. Disse var blant kjernetroppene i Gjerdrum Musikkforening.

Jeg har spurt en etterkommer etter Ragna Lystad (Holum) om han kjenner til hva som skjedde videre med Andors familie i Amerika, men det var helt ukjent. Kanskje fins det andre som veit noe? I så fall er det fint å få en tilbakemelding!

Østigarn Åmot, mars 2025

Tor Laache